

**ZİLE'DE
YATIRLAR VE ZİYÂRET YERLERİ
İLE İLGİLİ
İNANIŞLAR - UYGULAMALAR - MENKİBELER
(ERVAK 1. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI VE EVLİYALARI KONGRESİ
BİLDİRİLERİ, 13 - 16 Ağustos 1998, Ankara.)**

Dr. Mehmet YARDIMCI

Zile, Asur Krallığı'nın başkenti Ninova Melikesi Semiramis tarafından kurulmuş, dört bin yıllık bir tarihe sahip, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir.

Çok eski devirlerde Hıristiyanlığın çıkışına kadar devam eden Anaitis Mezhebi^{**} mensuplarının ziyaret yeri olan Zile, üzerinde pek çok uygarlıkları barındırmış bir ilçe olup, mistik kaynaklı düşüncenin yoğunluğunu her dönemde hissettirmiştir.

Erenler yurdu, evliyalar ocağı olan Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Zile'de de pek çok sayıda evliya ve ziyaret yeri bulunmaktadır. Bunlarla ilgili birçok menkıbe anlatılmakta, bu yatırların her birinin bir derde deva olduğuna yöre halkınca yürekten inanılmaktadır.

Tespitlerimize göre halen 21 tanesi ilçe merkezinde, 67 tanesi köylerinde olmak üzere toplam 88 yatır ve ziyaret yeri bulunmaktadır.

18. yüzyıl sonlarında Zileli Âşık Seyit Derviş tarafından söylenen edebiyatımızdaki tek Yatırlar Destanı, 15 tanesinin adı zikredilerek bu ilçedeki yatır ve ziyaret yerleri için söylenmiştir.

A. Zile'de bulunan yatırlar :

a. Zile'de bulunan yatır ve ziyaret yerlerinin adları ve buldukları yerler :

1. Abdal Musa :	Emirören Köyü	2. Ağbaba :	Zile merkez
3. Ahi Evran :	Zile merkez	4. Ali Hoca :	Ali Hoca Köyü
5. Ali Pınarı :	Karşıyaka Köyü	6. Analı Kızıl :	Elik Tekkesi Köyü
7. Arap Dede :	Alıçözü Köyü	8. Arap Dede :	Zile merkez (Atalar Cad.)
9. Arap Dede :	Zile merkez (Elbaşoğlu Câmûi avlusu)	10. Ardıçlı Dede :	Yeni Dağçı Köyü
11. Aslan Dede :	Zile merkez	12. Ay Kadın :	Kızılca Köyü
13. Ayan Dede :	Zile merkez	14. Balıklı :	Korucuk Köyü

15. Beyazıt-ı Bestami :	Zile merkez	16. Bircivan :	İmirdolu Köyü
17. Coştu Baba :	İmirdolu Köyü	18. Coşkun Dede :	Zile merkez
19. Çal Dede :	Alçözü Köyü	20. Çamlı Dede :	Alçözü Köyü
21. Çamlık :	Alayurt Köyü	22. Çatalarmut :	İmirdolu Köyü
23. Çatalçeşme :	Eliktekke Köyü	24. Çeltek Baba :	Çeltek Köyü
25. Çırçır Baba :	Sofular Köyü	26. Davunlu Dede :	Zile merkez
27. Deveci :	Güzelbeyli Bucağı	28. Dikmen :	Yayla Yolu Köyü
29. Dilek Mağarası :	Karakuzu Köyü	30. Dol Dede :	Kızılca Köyü
31. Ellez Dede :	Ayvalı Köyü	32. Ellez Dede :	Hacılar Köyü
33. Elik Tekkesi :	Eliktekke Köyü	34. Fındıklı :	Üçkaya Köyü
35. Gürz Baba :	Şıh Köyü	36. Hamur Kesen :	Akgüller Köyü
37. Hıdır Dede :	Kurşunlu Köyü	38. Hoca Beden :	Alibağı Köyü
39. Hoca Beden :	Çakırcalı Köyü	40. Hû Dede :	Karakuzu Köyü
41. Huy Kesen :	Zile merkez	42. Hüseyin Gazi :	Zile merkez
43. İmam Melikiddin :	Zile merkez	44. İsmail Dede :	Zile merkez
45. Kaba Ardıç :	Yücepınar Köyü	46. Kaba Pelit :	Güzelbeyli Bucağı
47. Kabak Dede :	Taşkıran Köyü	48. Kambur Dede :	Yalın yazı Köyü
49. Karaşeyh :	Şıh Köyü	50. Karaşeyh :	Karaşeyh Köyü
51. Kaygusuz Abdal :	Akgüllür Köyü	52. Kemerkaya :	Turgutalp Köyü
53. Kırklar :	Kuruçay Köyü	54. Koca Kayser :	Zile merkez
55. Kuduz Hoca :	Emirören Köyü	56. Küçük Çeltek :	Büyük Karayün Köyü
57. Küçük Çeltek :	Yalın yazı Köyü	58. Mahmut Dede :	Güzelbeyli Bucağı
59. Melik Gazi :	Güzelbeyli Bucağı	60. Örümcekli Dede :	Zile merkez
61. Ömer Dede :	Zile merkez	62. Pervane Baba :	Yıldıztepe Bucağı
63. Pevri Baba :	Çapak Köyü	64. Saka Dede :	Yalın yazı Köyü
65. Sarda :	Üçkaya Köyü	66. Sarıtaş :	Zile merkez
67. Sarılık Suyu :	Acıpınar Köyü	68. Sarılık Suyu :	Akkılıç Köyü

69. Sarılık Suyu :	Emirören	70. Süt Ali Baba :	Zile merkez
71. Şeyh Ahmet :	Kepez Köyü	72. Şeyh Ali Baba :	Zile merkez
73. Şeyh Ali Baba :	Akçakeçili Köyü	74. Şeyh Ethem Çelebi :	Zile merkez
75. Şeyh Helvalı Dede :	Zile merkez	76. Şeyh Kâru Baba :	Zile merkez
77. Şeyh Nusrettin :	Şeyh Nusrettin Köyü	78. Şeyh Sal Sal :	Boldacı Köyü
79. Şih Ali Baba :	Akçakeçili Köyü	80. Şiheylik :	Yeşilce Köyü
81. Tekke :	Boldacı Köyü	82. Yağmur Dede :	Karabalçık Köyü
83. Yedi Mezar :	Boldacı Köyü	84. Yeşil Kanat :	Ali Hoca Köyü
85. Yılanlı Dede :	Çapak Köyü	86. Yukarı Pınar :	Kireçli Köyü
87. Zeynel Abidin :	Elikketke Köyü	88. Zeyve Dede :	Alibağı Köyü

B. Ziyaret Nedenleri :

a. Çocuğu olmayanların ziyaret ettikleri yataır ve ziyaret yerleri :

1. Abdal Musa :

Emir veren köyünde olup, yörede Emirören adı ile de anılan bu ziyaret yeri çeşitli dilekler için ziyaret edilir.

Bu ziyaret yeri aynı zamanda çocuğu olmayanların ziyaret ettikleri ve çeşmesindeki sudan çocuğu olmayan kadını yıkayıp dilek dilettileri yerdir.

Burayı ziyaret edip çocuk sahibi olan çocuğu ile gelip adak kurbanını keser.

Abdal Musa Türbesi

Antalya/Elmalı - Tekke Köyü

2. Hüseyin Gazi :

Zile'nin Güneybatı'sında yüksekçe bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve evlenemeyen kızlar ziyaret eder. Adakta bulunurlar. Ziyarete aralıksız yedi Perşembe gidildiğinde dileklerin kabul olacağına inanılır.

Hüseyin Gazi ile ilgili anlatılan bir efsane şu şekildedir :

Hüseyin Gazi Tepesi'nin altındaki köyde Güllü isimli güzel bir kız varmış. Babası öldüğünden anası köylük yerde yalnızlık zor olduğu için köyünden yoksul bir adamla evlenmiş. Güllü, anası, üvey babası yoksulluk içinde yaşayıp giderlerken komşu köyden Güllü'ye dünürçüler gelmiş. Güllü komşu köye gelin gitmiş. Güllü'nün bir yıl sonra bir bebeği dünyaya gelmiş. Fakat kocası ince hastalığa tutulup birden ölüvermiş. Çaresiz kalan Güllü bebeği ile anasının evine dönmüş.

Tezcanlar Petrol'den Hüseyin Gazi Tepesi

Fotoğraf : M. Ufuk MİSTEPE - 10.02.2003

Üvey baba geçim darlığı çeken, kötü kalpli bir kişiymiş. Güllü'yü eve almak istememiş. Anası "Güllü'mü eve koymazsan ev benim değil mi, Güllü'mün yerine sen çekip gidersin." demiş. Üvey baba istemeye istemeye Güllü ve bebeğini eve almış. Birlikte yaşayıp giderken bebek hastalanmış.

Güllü bebeği bir hekime götürmesi için üvey babasına yalvarmış, ikna edememiş. Anasının da yalvarmaları fayda etmemiş. Bebeğin sancıdan kıvranırları ve sabahlara kadar ağlayışları, kadınların yalvarışları karşısında adam : "Ben sizin karnınızı doyuramıyorum.

Hangi para ile bebeği doktora götüreceğim. Yalnız, Hüseyin Gazi Tepesi'nde kıraç bir tarlam var. Yillardır tepe olduğu için ekmiyordum. Git o tarlayı kaz. Mercimek ek. Çıkan mercimeği pazara götürüp sat. Parasıyla da bebeği doktora götür, ilâç al." demiş.

Çaresiz kalan Güllü, sabah ezanında kalkıp, çocuğu sırtına sarıp, kazmayı eline alıp doğru Hüseyin Gazi Tepesi'nin yolunu tutmuş. Hüseyin Gazi yatırının başında bulunan ardıç ağacına bir salıncak kurup bebeği yatırmış. Günlerce o tepeye çıkıp yatırın yanındaki tarlayı kazmış. Devamlı Hüseyin Gazi türbesi önünde diz çöküp Tanrı'ya yalvarmış. "Tanrım bana güç ver." diye gözyaşı dökmüş.

Tarlayı kazıp mercimekleri ekmiş. İki ayda mercimekler olgunlaşıp yolunacak hale gelmiş. Hastalığı gittikçe ilerleyen bebeği ile yine tepeye çıkmış, bebeyi yatırıp duasını yaptıktan sonra mercimekleri yolmaya başlamış. Çalışırken göksünde bir sızı hissetmiş hemen bebeğine koşmuş, bakmış ki bebek ölmüş. O an öyle bir ah edip ağlamış ki sanki yer gök inlemiş.

Bu sırada yatırdan bir ses duyulmuş. "Mercimeğin taş ola, mercimeğin taş ola!" diye. Tarladaki bütün mercimekler tıpkı yeşil mercimek şeklinde birer taşa dönüşmüş ve tarlanın üzerini mercimek taşı kaplamış.

Sanayi Sitesi'nden Hüseyin Gazi Tepesi'nin Görünümü

Şimdi bu ziyarete gidenler o tarlayı mercimek büyüklüğünde taşlarla kaplı olarak görürler. Hüseyin Gazi'nin hemen yanı başında bulunan iki mezardan birinin Güllü'nün diğerinin de bebeğinin mezarları olduğu söylenir.

Ziyarete giden ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu tarladan yedi tane mercimek taşı alıp yastığının altına bırakırlar. Yedi gün sonra bu taşları tarlaya serpererek çocuk için dilek dilerler. Çocukları olunca da kurban keserler.

2. Hoca Beden :

Alibağ Köyü'nde olup, çocuğu olmayanlar ziyarete giderler. Kurban kesip, başındaki ağaca çaput bağlayıp dilekte bulunurlar. Çocuğu olunca da çocukla birlikte gelip kurban keserler. Başındaki yaşlı pelit (Meşe) ağacı saygı nedeniyle kesinlikle kesilmez.

Arap Dede'nin Câmiye Bitişik Kabri

Fotoğraf : M. Ufuk MİSTEPE - 04.10.2007

3. Kemer kaya :

Turgutalp Köyü'nde bulunan Kemer kaya denilen ziyaret yeri, yurdun çeşitli yörelerinden çocuğu olmayanların geldikleri bir yer olup, burayı ziyaret eden kadının çocuğu olacağına inanılır.

4. Pevri Baba :

Çapak Köyü'ndeki bu ziyaret yeri çevre köylerdeki çocuğu olmayan ailelerin ziyaret yeri olup, dilekleri yerine gelip çocuk sahibi olanlar çocukla birlikte gelip kurban keserler.

5. Yılanlı :

Çapak Köyü'nde bilinen Yılanlı adındaki ziyaret yeri de çocuk sahibi olmak isteyenlerin gittikleri ziyaret yerlerindedir.

b. Karamsarlığa ve ruhî bunalıma düşenlerin ziyaret ettikleri yatırlar ve uygulamalar :

1. Çeltek Baba :

Ruhî bunalıma düşenlerin, akıl hastalarının götürüldüğü ve felç geçirenlerin ziyaret yeridir. 13. yüzyılda Ahmet Yesevî ocağından gelip buraları kendisine yurt tutan Şeyh Mahmut Emirci Doğan buraya yerleşip Çeltek Baba adı ile yörede ün salmış, tekke ve zaviye kurmuştur. Köyün adı da bu zattan gelmektedir.

Ziyaret kapalı bir mekân olup Çilehane denilen binanın içinde bulunan üç metre boyunda ve 60 santim çapındaki korint başlıklı bir sütuna aklı dengesini yitirenler sıkıca bağlanır ve sabaha kadar orada bırakılır. İplerinden kurtulan hastanın iyileşeceğine inanılır.

Korint Başlıklı Sütun

Anlatılan bir menkıbeye göre eskiden Çeltek Köyü'nün olduğu yerde gayrimüslimler oturmakta imiş. Dinî liderleri kendi dinî inançlarına göre elindeki kitaba bakarak "Buraya birisi gelecek. Biz buradan uzaklaştıracağız." dermiş.

Bir gün bu dinî lider köyün üstündeki tepeden etrafı seyrediyormuş. Birden gözüne tepenin etrafındaki düzlükte bir adam ilişmiş. Hemen bekçilerden birisini kim olduğunu ve ne yaptığını öğrenmesi için göndermiş.

Bekçi yanına yaklaştığında bu kişinin elindeki âsasını yere vurup, vurduğu yerden su çıkardığını görünce şaşırıp koşarak dinî liderlerine varmış. Gördüklerini anlatınca liderleri "Bize buralardan gitmek gözüküyor." deyip etrafındakilerle oradan göç etmiş.

Adı Şeyh Mahmut Emircidoğan olan bu kişinin geldiğinde yörede su çok azmış. Âsasını vurduğunda suyun çıktığı yere Hacetpınarı denmiş. İnsanlar bu sudan şifa arar olmuşlar. Ruhî bunalıma girenlerle felç geçirenler burayı ziyaret edip hastalıklarından kurtulmak için adaklar adarlar.

Çeltek Baba ile ilgili anlatılan rivayetlerin biri de şu şekildedir :

Şeyh Mahmut Emirci Doğan elinde bir doğan kuşu ve bir keklik olduğu halde dolaşırken, devrin büyüklerinden birinin oğlunun ayağındaki rahatsızlığı tedavi ettirmek

üzere geldiklerinde, kendilerine sormuşlar. Şeyh Mahmut Emirci Doğan da yine kendisinden bahisle "Evet köyde." demiş. Yolcular köye doğru yürümüşler, köyün içine geldiklerinde Şeyh Mahmut Emirci Doğan kendilerini karşılamış. Gerekli bakım ve tedavi yapılmış. Çocuk şifa bulunca mukabilinde de "ne istersin?" diye sormuşlar. O da "Şu doğanımın uçup dolaştığı yerlerin öşürünü bana vakfedin." demiş ve kendisine 17 köyün öşürü vakfedilmiş.

Devrinin büyük bir tıp âlimi olan Çelttek Baba'nın bugün Çilehane denilen çalışma yeri ile medresesi mevcuttur.

2. Abdal Musa :

Abdal Musa (Birlik) Cemi düzenlendi.
(8 Ağustos Pazar - Joseph J. Piccininni Community Centre`da)

Kanada'da İlk Cem

Emirören köyünde bulunan ve Emirveren adı ile de bilinen Abdal Musa türbesi karamsarlığa kapılan, ruhî bunalımlara düşen kimselerin şifa umdukları, ziyaret sonrası rahatlığa ve huzura kavuştukları ziyaret yerlerinden biridir.

Çocuğu olmayanların, ruhî bunalıma düşenlerin, çeşitli niyetlerin yerine gelmesi için gidilen çok amaçlı ziyaret yerlerinden biridir.

3. Pervane Baba :

Yıldıztepe bucağında bulunan Pervane Baba türbesi karamsarlığa ve ruhî bunalıma düşen, özellikle korku hastalığına kapılanların ziyaret ettikleri yatırlardandır.

Rahatsızlıklarından kurtulanlar daha sonra tekrar gelip yatır başında kurban kesip adaklarını yerine getirirler.

4. Şiheylik :

Çeken Şiheylik Evliyâsı

Zile'nin Yeşilce Köyü'nde bulunmaktadır. Köyün resmî adı Yeşilce olmasına rağmen yörede köy Şiheylik adı ile anılır.

Malazgirt zaferinden sonra Oğuz boylarından 12 çadırlık bir Türkmen kafilesinin köye geldiği, Anadolu'nun manevî mimarlarından Horasan erlerinden yedi kardeşin en büyüğü olan Şeyh Mehmet Efendi'nin buraya gelerek yerleştiği rivayet edilmektedir.

Bu Şeyh Mehmet icazetini almak için Amasya'daki şeyhe gitmiş. İcazet veren şeyh "Gel bakalım Mehmet, ne kerametin var, göster?" demiş.

Şeyh Mehmet binanın direğini tutup sallamış. Direkle beraber bütün bina sallanınca Amasya'daki Şeyh Mehmet Efendi'ye "Tamam Şeyh'im tamam iyilik bulasın." demiş.

Bugün, ruhî bunalıma düşenlerin, işlerinin daha iyi, rahat ve düzenli gitmesini isteyenlerin ziyaret yeri olan Şiheylik'e gidenlerin iyilik ve dertlerine şifa bulduklarına inanılır.

c. Yağmur Duası nedeniyle ziyaret edilen yatırlar ve ziyaret yerleri :

1. Ellez Dede :

Hacılar Köyü'nde bulunan bu ziyaret yerine kurak mevsimlerde yağmur duası için topluca gidilir.

Yağmur duası sırasında ziyaret yerinde bulunan taşın ıslatılması ile yağmur yağacağına inanılır.

2. Hû Dede :

Karakuzu Köyü'nde yüksek bir yerde bulunan Hû Dede'ye yağmur duası için topluca gidilir.

Evliyanın bir sancağı bulunmaktadır.

Bu sancak, yağmur duasına çıkıldığında su içerisine bırakılır. Şayet sancak suda kendiliğinden açılırsa yağmur yağacağına inanılır.

3. Kırklar :

Kuruçay Köyü'nde bulunan Kırklar'a da yağmur duası için topluca gidilmektedir.

Kırklar çok iri ve yaşlı kavakların bulunduğu bir meydandır. Menkıbeye göre bir gelin gece vakti karanlıkta bu alandan geçerken selvi kavakların Tanrı'ya secde ettiğini görür. Gördüklerini köylüye anlatır fakat inandıramaz.

Ertesi gece yine kavakları bekler, selvi kavaklar secde için eğildiğinde en uzun kavağın dalının ucuna yazmasını bağlar. Köylülere durumu anlatır. Köylüler gelinin yazmasının insanın bir türlü çıkamayacağı en uzun kavağın ucunda bağlı olduğunu görünce inanırlar.

O günden sonra bu yerin kutsallığına inanılıp, kurak mevsimlerde yağmur duası için ziyaret yerine çevrilmiştir.

4. Ardıçlı Dede :

Yenidağçı Köyü'nde bulunup, kurak mevsimlerde yağmur duası için gidilen ziyaret yerlerindedir.

5. Kaba Ardıç :

Yücepınar Köyü'nde bulunan Kaba Ardıç ziyareti yağmur duası için gidilen ziyaret yerlerinden olup, burada bulunan iri ardıç ağacının kutsallığına inanılır.

Menkıbeye göre Hz. Ali buralara kadar gelip bu iri ardıç ağacının gölgesinde dinlenmiştir. Bu nedenle kutsal sayılıp, çeşitli dilekler için de ziyaret edilmektedir.

6. Şevh Ali Baba :

Yağmur duası için topluca gidilen yerlerden biri de Akçekeçili Köyü'nde bulunan Şeyh Ali Baba türbesidir.

ç. Sarılık hastalığı için gidilen ve suyundan yararlanan ziyaret yerleri :

1. Acıpınar Sarılık Suyu :

Acıpınar Köyü'nde bulunan ve sarılık suyu denilen çeşme suyunun sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmekte olup, hastalar suyun başında yıkanır. Daha sonra da buradan alınan su günlerce içirilir. Bu yolla hastaların şifa bulduklarına inanılır.

2. Akkılıç Sarılık Suyu :

Akkılıç Köyü'nün Batı'sında çok eski çağlardan kaldığı sanılan kale harabeleri yakınında bulunan su kaynağının sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmekte olup, birçok sarılık hastasının bu su kaynağından şifa bulduğu anlatılmaktadır.

3. Emir Veren Sarılık Suyu :

Emir Veren Köyü'nde bulunan bu sarılık suyu da Zile merkez ve çevre köylerinde sarılık hastalığına yakalananların sıkça gittikleri ziyaret yerlerindedir.

Eski bir kale kalıntısı dibindeki sarılık suyu çeşmesinin başında hastalar yıkanır, sonra da evlerine götürdükleri suyu içerek şifa bulduklarına inanılır.

d. Çeşitli dilekler için gidilen yata ve ziyaret yerleri :

1. Ay Kadın :

Çeşitli dilekler için gidilen Kızılca Köyü'ndeki Ay Kadın Türbesi'nin yanı başında bulunan çeşme suyunda yıkanan ve bu suyu götürüp bir süre içen kimselerin mide rahatsızlıklarından kurtulacaklarına inanılır.

2. Balıklı :

Yörede çeşitli dilekler yanında, özellikle askere giden gençlerin askere gitmeden ziyaret ettikleri ve asker dönüşü ziyaretlerini tazeledikleri bir ziyaret yeri olarak bilinir. Anlatılan menkıbeye göre eskiden bu evliyanın yanında bir havuz varmış. Bu havuzda beyaz, gümüş renkli balıklar yaşarmış. Bu evliyaya da bu yüzden Balıklı denmiş.

Savaş yıllarında bu köye iki tabur asker gelmiş. Tabur komutanı askerlerine havuzdaki balıkları yakalamalarını ve kızartmalarını emretmiş. O zaman köyün büyükleri : "Yapma, etme. Orası bizim ulu evliyamızdır. Onlara bir şey yaparsan, kendine, çoluğuna - çocuğuna Allah öyle bir belâ verir ki, bin pişman olursun." demişler. Komutan da : "Balıktan evliya mı olurmuş?" deyip kahkahalar atarak balıkları yakalatmış.

Akşam balıkları kızarttırınca o gün çocuğunun biri yüksek bir yerden düşüp ölmüş. Diğer çocuğu oynarken ortadan kaybolmuş. Karısı tavadaki balıkları kızartırken ocağın başında ölüvermiş. O anda da balıklar tavadan yok olmuşlar.

Herkes hayrette kalmış. O zaman komutan yaptığına bin pişman olup tövbe etmiş. O günden sonra komutanı bir daha hiç gören olmamış. Balıklar suda tekrar peydah olmuşlar, fakat beyaz gümüş renginde değillermiş. Bir tarafları beyaz, bir tarafları siyahmış. Siyah olan

yerler tavada iken kızaran yerlermiş. Balıklara kimse zarar vermesin diye köylüler havuzun üzerini kapatmışlar. Fakat daha sonra balıkların kayboldukları görülmüş. Balıkların hiç bir izine rastlanmamış.

3. Beyazıt-ı Bestami :

Halk arasında Beyazıbesten adı ile bilinen ziyaret yeri Zile merkezinde Ali Kadı Mahallesi'nde olup çevre halkı tarafından baş ve göz ağrıları ile çeşitli dilekler için ziyaret edilen yerlerdendir.

Çok eski devirlerde Zile Anaitis Mezhebi'nin merkezi durumunda olduğundan, bu mezhebin inancı gereği halk zevk ve eğlenceye fazla düştüğü için Ahmet Yesevî bu yöreye içinde Beyazıt-ı Bestami'nin de bulunduğu dört şeyh gönderir.

Beyazıt-ı Bestami Zile'ye geldiğinde hiç öğrencisi ve müridi bulunmamaktadır. Halkı iyi yöne çekebilmek, İslâm kültürünü yayabilmek için hemen işe koyulur.

Pazar yerinden birtakım işçi olarak evine götürür. "Sabah namazını kılalım, öyle işe başlarız." der. Namazdan sonra bir zikir çekelim, öyle işe başlarız." der. Zikirten sonra "Ben biraz okuyayım, öyle başlarız." der. Kur'ân-ı Kerîm'i okuduktan sonra öğle olur. Yemeklerini yerler. Daha sonra "Namazımızı kılalım, öyle işe başlarız." der. Namazdan sonra sabahki gibi zikir ve Kur'an okuma derken akşam olur. "Bugün iş yapamadık, yarın gelin, yevmiyeniz çalıyor." der. Bir hafta böyle devam eder. Hafta sonunda "işiniz bitti." diye işçilerin parasını verip göndermek ister. Fakat işçiler parayı kabul etmeyerek kendilerinin mürid olarak kabulünü isteyip ilk müridleri ve ilk öğrencileri olarak kalırlar.

Beyazıt-ı Bestami için anlatılan bir menkıbe de şöyledir :

Beyazıt-ı Bestami devrinde Kör Kadı adı ile bilinen zalim bir kadı vardır. Kadı bir gün sokağa çıkma yasağı çıkarır. Çünkü hanımı ile birlikte kaleye çıkarak şehri izleyecek, muhabbet edecektir. Beyazıt-ı Bestami vakit namazını kılmak için evinin önündeki çeşmede aptest alır. Bu sırada başına dikilen askerler içeri girmesini, sokağa çıkmanın yasak olduğunu söylerler. Beyazıt-ı Bestami evinin önü olduğunu, aptest alıp gireceğini söylese de askerler dinlemeyip kafasına bir dipçik vururlar.

Beyazıt-ı Bestamî Câmîi Şeyh Ethem Çelebi Türbesi

Beyazıt-ı Bestami elini kanayan başına sürerek "Kabağın sahibi bilir." der. Bu söz üzerine şiddetli bir rüzgâr eser. Bu rüzgâr kale surlarının üzerinden şehri izleyen Kör Kadı'nın eşini kaleden aşağı atar. Kör Kadı da olduğu yere düşerek bayılır. Rüzgâr kesilip Kadı ayılınca karısının olmadığını görür, arattırır, kalenin eteğinde bulurlar. Kör Kadı'nın korkudan dili tutulmuştur, konuşamaz.

Kör Kadı biraz sonra kendine gelip "Bugün ne oldu ise söyleyin, söyleyeni ödüllendireceğim" deyince, jandarmalar olanı anlatırlar. Kör Kadı Beyazıt-ı Bestami'ye giderek halka karşı davranışlarının yanlış olduğunu anladığını, daha adil ve yumuşak olacağını bildirir. Beyazıt-ı Bestami'nin okuduğu bir dua sonucu dili tamamen açılıp eski sıhhatine kavuşur.

Beyazid-i Bestamî Câmî - Ali Kadı Mah. Beyazıtı Sok.

Fotoğraf : M. Ufuk MİSTEPE 19.08.2004 Perş. 16:40

Halen Beyazıt-ı Bestami külliyesinde yatan yaturlardan biri Abdurrahman Çelebi'dir. Anlatılan bir menkıbeye göre Abdurrahman Çelebi'nin bir ağabeyi varmış. O da câminin imamı imiş. Abdurrahman Çelebi çok dindarmış. Abdest alırken dahi kendisinden geçermiş. O akşam abdestini alırken, suya bakmış, kendinden geçmiş. Allah tarafından ona suda bazı şeyler gösterilmiş.

Suda Karadeniz'i görmüş. Karadeniz'de bir balıkçı teknesi fırtınaya tutulmuş. Bir o yana, bir bu yana sanki ceviz kabuğu gibi sallanyormuş. İçindeki balıkçılar ne yapacaklarını bilmeden Allah'tan yardım diliyorlarmış.

Bir dalga çok şiddetli teknenin üzerine geliyormuş. Abdurrahman Çelebi o zaman öyle bir hışımla sanki denizin yanındaymış gibi Allah tarafından öyle bir güç verilmiş ki Karadeniz'e atlamış. O anda balıkçı teknesini doğrultmuş.

O zamanlar üç peşli entari giyiyorlarmış. Abdurrahman Çelebi tekneyi doğrulturken peş olan yerlerinin arasına balıklar girmiş. Yine Tanrı'nın verdiği kuvvetle geri dönmüş. Akşam namazına yetişmiş. Entarisinin peşini düzeltirken balıklar mescide dökülmeye başlamışlar. Balıklar orta yerde hopur hopur sıçramaya başlayınca kendinden büyük olan imam ağabeyisi seslenmiş.

"Bu balıklar neyin nesi?" demiş. Bunun üzerine Abdurrahman Çelebi : "Karadeniz'de bir balıkçı teknesi battıyordu. Onu düzeltmeye gittim. Balıklar ondan peşime girmişler." demiş.

Bugün sıkıntı ve zorda kalanlar, işleri bozulanlar, çeşitli dert ve üzüntüleri olanlar da Beyazıbesten'e gidip işlerinin düzeltilmesi, sıkıntılarının gitmesi için dilek dilemektedirler.

4. Dilek Mağarası :

Karakuzu Köyü'nde çağlayan olarak bilinen şelale yakınındaki mağara olup, mağaradaki bir çukura dilek tutularak, para atılır.

İslatılarak duvara atılan bez parçası yapılırsa dileğin gerçekleşeceğine inanılır.

5. Hıdır Dede :

Kurşunlu Köyü'nde bulunan Hıdır Dede'yi ziyaret edildiğinde, işlerin rast gidip bol kazanç elde edileceğine inanılmaktadır. Köy halkı tarafından o yıl bolluk ve bereket olması dileği ile Hıdırellez günü topluca gidilen ziyaret yeridir.

6. Karaşeyh Baba :

Şıh Köyü'nde bulunan Karaşeyh Baba çeşitli dilekler için ziyaret edilen yatlardanandır.

Karşeyh Baba için çevrede çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlardan biri şöyledir : Şıh Köyü'ndeki bu yatrın yanından Çekerek ırmağı geçmektedir. Bu ırmak yağın kar ve yağmurlar nedeniyle ilkbaharda taşıp çevresini sular altında bırakarak zarar vermektedir. Yine bir İlkbahar günü yağın şiddetli yağmur sonucu ırmak kabarır, çevresini sular altında bırakıp Karşeyh yatrına kadar ulaşır.

Köy halkı evliyayı sudan kurtarmak için seferber olup yatrın önüne bent yapmağa koyulur. Köylüler yoğun bir çalışma içinde iken kimsenin tanımadığı bir ihtiyar gelir. Selâm verip, ne yaptıklarını sorar. Köy halkı da : "Evliyayı selden kurtarmak için bent yapıyoruz." der. İhtiyar ise : "Boşa çalışıyorsunuz. Sizde hiç akıl yok mu? Kendini kurtaramayan evliyayı varsın sel alsın." deyip kaybolur.

Neye uğradığını şaşırın köylü, işi bırakıp köye, evlerine döner. O gece yağmur yine yağmış, sabaha kadar devam etmiştir. Acaba ne oldu diye meraklanan köylü sabah erkenden yatrın yanına gelince şaşırıp kalır. Irmak, yatağını değiştirmiş, yatrından 500 metre kadar öteden akmaya başlamıştır.

Zile ve yöresinde "Kendini kurtaramayan evliyayı varsın sel götürsün." sözü yaygın olarak söylenmektedir.

7. Kuduz Hoca :

Kuduz hastalığının geçmesine etkili olduğuna inanılan bir ziyaret yeri olup, bu tehlikeli hastalığa yakalananların getirildiği ziyaret yeridir.

8. Muallim Dede :

Sivas'ta bulunan Şeyh Şemsettin Sivasî'nin kardeşi Muharrem Efendi'dir. İslâm'ın büyük âlimlerinden Mehmet Arif Efendi'nin oğludur. Milâdî 1505 - 1591 yılları arasında yaşamıştır.

Muharrem Efendi'nin Kabri - Hicrî 910 - 1000

Fotoğraf : Necmettin ERYILMAZ

Muharrem Efendi'nin Zile Devlet Hastanesi Önündeki Kabri

Fotoğraf : FOTO İHSAN

Zile'de Muallim Dede adı ile bilinen Muharrem Efendi devrinin en büyük âlimlerinden olup, şöhreti Osmanlı sınırları içinde yayılmış ve her tarafta büyük saygı görmüştür. Günümüze kadar gelen her medrese âlimi mutlaka Muharrem Efendi'yi tanır ve saygı gösterir.

Muharrem Efendi kardeşi Şeyh Şemsettin Sivasî (Şemsettin Ahmet) ile birlikte babaları Mehmet Arif Efendi'den ilk eğitimlerini almış, babalarının vefatı ile Tokat'ta bulunan Arakiyecizade Şemsettin Efendi'den yıllarca öğrenimlerini görüp daha sonra iki kardeş İstanbul'a giderek eğitim ve öğretimlerini tamamlamışlardır.

İstanbul'dan döndükten sonra Cuma Pazarlı (Ezine Pazarı - Aydıncık) Muslihiddin Efendi'den feyz almış, daha sonra Tokat'ta Şeyh Şirvanî diye anılan Mecidüddin Abdülmecit Şirvanî'den feyzlerini tamamlayıp iki kardeş ayrılmışlar. Şeyh Şemsettin Sivas'a gitmiş, Muharrem Efendi de memleketi olan Zile'ye yerleşerek, Ali Kadı Mahallesi'ndeki medresede ilim ve irfanını yaymaya çalışmıştır.

Muharrem Efendi'nin Kabri (Devlet Hst. Bahçesi)

Fotoğraf : Dr. Orhan YILMAZ - 08.01.2004

Sayırsız eserleri bulunan Muharrem Efendi'nin kabri Zile Devlet Hastahanesi bahçesinde babasının yatırının yanındadır. Yörede Muallim Dede adı ile bilinen evliyadır. Muallim Dede'ye özellikle çocukları okula yeni başlayan aileler çocukları ile ziyarete giderler. Zihin açıklığı için dua edip adaklar adarlar. Aileden gelen telkinle öğrencilerin okul hayatları boyunca sınıflarını geçmeleri için gidip dua ettikleri ziyaretir.

Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilen Muallim Dede'nin yatırının üzerinde sayısı ondan fazla olan fındık büyüklüğünde taşlar bulunmaktadır. Dilek dilenerek tek çift tutulan taşların istenen sayısı gelirse dileğin yerine geleceğine inanılmaktadır. Yine yatırın mermer sütunu üzerine bu küçük taşlardan biri muma batırılıp, dilek dilenerek yapıştırmaya çalışılır. Yapılırsa dileğin yerine geleceğine inanılır.

Ayrıca evlenemeyen genç kızlar baht açılışın dileği ile Perşembe günleri burayı ziyaret ederek, mum yakıp, adaklar adamaktadırlar.

9. Şeyh Ahmet :

Kepez Köyü yakınında gür çam ağaçları ile kaplı bir tepenin üzerindedir. Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilip, adaklar adanıp kurbanlar kesilen bu ziyaret yerinin bir tek çöpünü bile götürenin büyük bir belâya uğrayacağına inanılır. Bu ziyaret yeri genellikle Hidrellez'de o yıl bolluk ve bereket olsun diye de yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Şeyh Ahmet Türbesi/Kepez Köyü Çamlığı

TGRT KEŞİF Programı - Sunucu Yeliz PULAT - 11.09.2001

Burayı ziyarete gelen ve kurban kesip yeyip içen halk buradan bir çöp almadan gider. Burada istediği kadar ağaç kesip yakar. Fakat kesinlikle bir çöp dışarı çıkmaz. İnanca göre burada yatan evliya orman ürünlerini götüreren şahısları gece sabaha kadar rahatsız eder, götürülen bir tek çöp ya da bir kozalak bile olsa yerine geri bırakılmasını ister. Geri getirmeyenlerin bir felâkete uğrayacaklarına inanılır.

Şeyh Ahmet'le ilgili çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlardan biri şöyledir : Vaktiyle burada yaşayan Şeyh Ahmet adlı bir zat ormandan çeşitli ürünler elde eder, kepçe, kaşık, nalın, oklava vb. yapar, bunları öküzünün boynuzuna asar ve bir ihtiyaç listesini ekleyerek öküzü şehre salarmış.

Öküz şehir esnaflarının dükkânları önünde tek tek durur, dışarıdan dükkânlara bakarmış. Dükkân sahipleri de "Bizim Ahmet'in öküzü geldi." der, ihtiyaç listesine ve alacaklara bakar, alacaklarını alır, vereceklerini verirlermiş. Öküz bütün esnaflar önünde durduktan sonra tekrar yola koyulur, Şeyh Ahmet'in yanına dönermiş.

Kepez Köyü/Zile - Kurban Bayramı

Şeyh Ahmet Mesire Yeri/Kepez Köyü

Fotoğraf : M. Ufuk MİSTEPE - 10.02.2003

Ağaçlarını dışarıya vermemesiyle meşhurdur.

Bugün Zile'de aptal aptal bakan insanlar için sık sık söylenen "Ahmet'in öküzü gibi ne bakıyorsun?" deyimi buradan kaynaklanmaktadır.

Şeyh Ahmet'le ilgili bir menkıbe de şu şekilde anlatılmaktadır : Eskiden Ahmet isminde şeyhlik yapan bir kişi varmış. Şeyh Ahmet konuk severliği ve kerametleri ile çevrede büyük ün yaptığından, tüm konuklar onun evinde ağırlanmış.

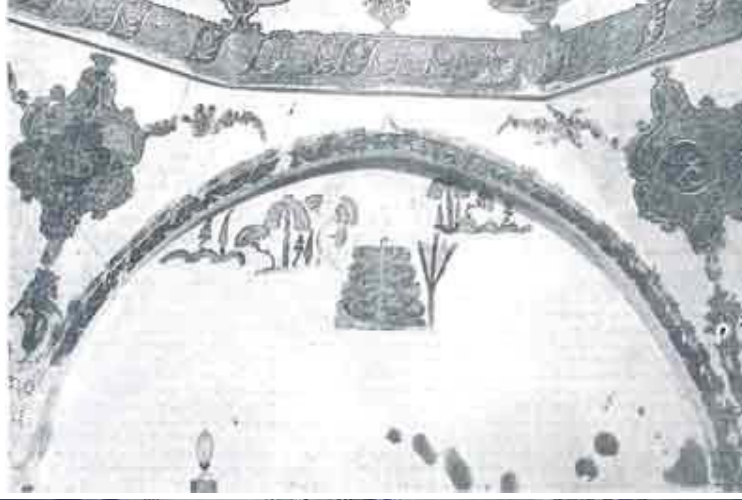
Bir gün Padişah'ın savaşa giderken yolu Zile'ye düşmüş. Geceyi geçirmek için konaklayacak bir ev aramış. Zile halkı "Bu kadar askerle sizi ancak Şeyh Ahmet ağırlar." demiş.

Padişah Şeyh Ahmet'i çağırarak kendilerini misafir edip edemeyeceğini sormuş. Şeyh Ahmet de kabul edip konukları evine götürmüş. Evde, içi oyuk büyükçe bir taşın içine birkaç teneke arpa koymuş. Askerlere, "atlarınıza buradan sıra ile arpa verebilirsiniz." demiş. Padişah ve askerler şaşkın bir şekilde gülümseyerek "Bu arpa atlara yeter mi?" diye sormuşlar.

Şeyh Ahmet : "Eğer yetmezse bana bildirirsiniz ." demiş. Askerler sıra ile arpayı atlara vermeye başlamışlar. Arpa atlara yettiği gibi üstelik de artmış. Sıra yemek yedirmeye gelmiş. Şeyh Ahmet önce ocağın üzerine üstü kapalı bir kazan koymuş. Kazanı kaynattıktan sonra askerlere tabaklarını alıp gelmelerini söylemiş. Gelen askerlere isteklerine göre tek kazandan birkaç çeşit yemek çıkarmasına ve üstelik yemeğin bitmeyeşine şaşırıp kalmışlar.

10. Şeyh Nusrettin :

Şeyh Nusreddin Türbesi Batı Duvarı - Şeyh Nasıreddin Tekkesi - Tarihçi Necdet Sakaoğlu

Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün İlk Mutasavvıflar adlı eserinde belirttiği, Horasan'dan gelen Hoca Ahmet Yesevî'nin öğrencilerinden Şeyh Nusrettin ve müritleri Zile'nin bugün Şeyh Nusrettin Köyü'nün bulunduğu yere yerleşmişlerdir.

Şeyh Nusrettin Tekkesi ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Çeşitli dilekler için gidilen ziyaret yeri özellikle humma hastalığına yakalananların gittikleri ziyaretir.

Ayrıca küçük çocukların türbe etrafında yedi defa dolandırılması ile erken yürüyeceklerine inanılır.

11. Yedi Mezar :

Çeşitli dilekler için ziyaret edilen Yedi Mezar adlı ziyaret yeri Boldacı Köyü'nde bulunmakta olup, bu ziyaret yeri için şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır :

Köyü basan eşkıyalar köylünün yiyecek, hayvan, para gibi kıymetli eşyalarını yağmalarlar. Eşkıyalar köyden giderken şimdiki türbenin bulunduğu taraftan havada uçarak gelen kazma, kürek, keser gibi âletler eşkıyaya saldırır. Eşkıyalar ganimetleri bırakarak

kaçarlar. Yardımı gelen ve görülmeyen bu kazma ve küreklerin türbedeki ermişler olduğuna inanılır.

12. Zeyve :

Alibağı Köyü'nde bulunan Zeyve adlı ziyaret yeri çevre halkının kaybettikleri para ve hayvanlarının bulunması dileği ile ziyaret ettikleri yatırdır. Herhangi bir şeyini kaybeden yöre halkı burayı ziyaret ederek bulunması için dua etmektedir.

Yörede bulunan her ziyaret yeri için halkımızın hafızasında yaşayan ve nesilden nesile ulaşan çeşitli menkıbeler bulunmaktadır.

Zile'de bulunan yatır ve ziyaret yerleri için Seyit Derviş'in meşhur Yatırlar Destanı şu şekildedir :

YATIRLAR DESTANI

*Niçin beğenmezsin şehr-i Zile'yi
Şeyh Ethem Çelebi bunda yatmaz mı
Velilerin hocasının ulusu
Koca Kayser Sultan bunda yatmaz mı*

*Dünyaya bakuben alırdı ibret
Halktan kaçuben iderdi halvet
Ederdi dünyada aza kanaat
Coşkun Dede Sultan bunda yatmaz mı*

*Anı aziz kıldı dünyada Rahman
Gezerdi dünyada daima hayran
Ana munis idi vuhuş ve tayran
Ahi Evran Sultan bunda yatmaz mı*

*Asılzade icazet kadimi
Halveti tarikinin kadimi
Hızır İlyas değil miydi nedimi
Pürlü Dede Sultan bunda yatmaz mı*

*Eyleyen nefsiyle Şeytan'ı zebun
Olmuştu asrında kâmil-i fünün*

*Evliyalar zümresinin ulusu
Kırkların hem yedilerin reisi
Zile'de Dede Kargın halifesi
Şeyh İsmail Dede bunda yatmaz mı*

*Padişahzadedir hem Horasanî
Hüda ihsan etmiş ilmi irfanı
Evliyalar zümresinin sultanı
Şeyh Nusrettin Sultan bunda yatmaz mı*

*Yok idi ana asrında hiç akran
Anı aziz kıldı ol gani yezdan
Nefs-i emmareye basan pehlivan
Ahî Baba Sultan bunda yatmaz mı*

*Misli gelmemiştir anın asrında
Gece gündüz Hakk'ın zikri dilinde*

*Sahra-yı Hıdırlık'ta olur medfun
Ahmet Dede Sultan bunda yatmaz mı*

*Geçindi dünyada uryan ile aç
Bir ahede göstermedi ihtiyaç
Dertlilerin derdine eyleyen ilâç
Şeyh Karu Baba bunda yatmaz mı*

*Riyazetle geçirirdi eyyamı
Gice kaim gündüz siyam müdami
Evliyalar pirinin imamı
İmam Meliküddin bunda yatmaz mı*

*Anda tek mildi ilim ile irfan
Hüda kıldı ana lütfünden ihsan
Dertlilerin derdine veren derman
Şeyh Helvalı Dede bunda yatmaz mı*

*Zahir batın ilimleri okuyan
Mürşid-i kâmilin eteğın dutan
Kutb ül aktab ile kalkıp oturan
Şeyh Muharrem Dede bunda yatmaz mı*

*Şehrin ulu bekçisi üst yanında
Arslan Dede Sultan bunda yatmaz mı*

*Ruz u şeb ederdi Hakk'a niyazı
Yanında bir idi dağ ile yazı
Veliler zümresinde hem dahi gazi
Hüseyin Gazi Sultan bunda yatmaz mı*

*Seyyah idi şarki ile mağribi
Elinden düşmez idi Hakk'ın kitabı
Evliyalar zümresinin mahubunu
Şeyh Ahmet Dede de bunda yatmaz mı*

*Din-i İslâm için gaza edenler
Ruz u şem durmayıp cevlan edenler
Kâfir elinde hep helâk olanlar
Şehid-i şüheda bunda yatmaz mı*

*Seyit Derviş bütün kendin bilmişler
Her birisi birlikte de gelmişler
Mezariistanında medfun olmuşlar
Derviş-i dervişan bunda yatmaz mı*

İlbaşıoğlu Ahmed Ağa Câmî Avlusunda Arap Dede Kabri

Fotoğraf : Assis. Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ

BİBLİYOGRAFYA :

1. **Semra Meral - Yusuf Meral**, *Her Yönüyle Zile, Zile 1982.*
2. **Semra Meral - Yusuf Meral**, *Zile'de Camiler, Türbeler, Veliler, Efsaneler, İstanbul 1991.*
3. **Mehmet Yardımcı**, *Yüzyıllar Boyu Zileli Halk Ozanları, Ankara, 1983.*
4. **Mehmet Yardımcı**, *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları, Malatya 1993.*
5. **Zile Belediyesi - Zile 89, Zile 1989.**
6. **Tokat İl Yıllığı.**
7. **Mehmet Yardımcı** özel arşivi.

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü.

** Anaitis : Anaitis, Anahita adı ile de bilinmekte olup, tertemiz anlamına gelmektedir. Eski İran dininde Aşk ve Doğruluk Tanrıçası Anaitis'in bir birine karşı iki kişiliği vardır. Bazen tertemiz bir bakire, bazen de azgın bir fahişe gibi görünürdü. Büyük tanrıçanın bu iki kişiliğinden birine eski Doğu dinlerinin hepsinde rastlanır.

Anaitis adına Susa, Akbatona, Babil ve Zile'de birçok tapınak yaptırılmıştır. Tanrıça Anaitis'e yapılan din törenleriyle Mithro'ya yapılan törenler birleştirilmiştir. Yunanlılar Anaitis'i Kybele ve Afrodit'le aynı saymaktadırlar.

Zile'de bulunan Anaitis Tapınağı çevresinde her yıl sonbaharda yapılan geleneksel "Sokaia" şenlikleri düzenlenmiş, bu şenlikler "deri - (aslı *deir*)" adı ile yıllarca sürmüş, sonra da "panayır" adı altında varlığını günümüze kadar korumuştur.

